Môže mať utrpenie tvorivý charakter ?

Antropologicko - teologická reflexia nad zmyslom utrpenia.

Anton Fabian

Abstrakt

Príspevok pojednáva o snahe človeka porozumieť problému utrpenia a odkryť jeho zmysel a význam pre život. Hoci je utrpenie, choroba, starnutie zlom, ktoré sa ľudia snažia odstraňovať, predsa má aj svoju špecifickú pozitívnu hodnotu na ceste k dozrievaniu a vytváraniu správnej hierarchie hodnôt. Preto má tvorivý charakter.

Kľúčové slová

Utrpenie, choroba, zmysel života, nádej.

Abstract

The article deals with man's desire to understand the problem of suffering and reveal its meaning and significance to life. Although suffering is bad that people trying to removeing, yet it also has specific positive value towards maturation and formation of correct hierarchy of values. Therefore has the creative nature.

Keywords

Suffering, disease, meaning of life, hope.

Úvod

Ján Pavol II. v apoštolskom liste Salvifici doloris z roku 1984, v článku 24 použil výraz: tvorivý charakter utrpenia. Napísal to v súvislosti s tým, že ak človek dokáže problém utrpenie zarámovať v duchu evanjelia, môže objaviť jeho tvorivú povahu. Samozrejem, že sa tým nemieni utrpenie glorifikovať. Je zlom a ním aj zostane. treba ho odstraňovať a pomáhať zmierňovať bolesť vo svete. Veľa však záleží na prístupe človeka k nemu. Spôsob vyrovnávania sa s utrpením, chorobou, smrťou a zlom vo všeobecnosti je závislý od celkového kultúrneho a náboženského prostredia. Ak nájdeme odpoveď na otázku: čo sa človek môže v utrpení naučiť, resp. čo nové v utrpení spoznáva, potom budeme môcť prísť k uzáveru, že utrpenie môže byť aj tvorivým fenoménom.

1. Ohraničenosť

Prvý fakt, ktorý človek v utrpení konštatuje je vlastná limitovanosť. V chorobe je nútený premýšľať nad vlastným človečenstvom. Čas sa zastavuje. Hoci všetko na okolí je v pohybe, trpiaci je z neho vyňatý. Zatiaľ čo zdravý človek sa vyžíva v naivnom pocite nepremožiteľnosti, chorý si uvedomuje svoju zraniteľnosť. Zdravý človek sa díva na svoje telo ako na samozrejmosť. V chorobe cíti, že telo nie je úplne jednoduchým vlastníctvom, s ktorým sa môže zaobchádzať akokoľvek. Táto skúsenosť prináša veľa bolestí. Psychológ L. Dembicki píše: „*V utrpení sme vytrhnutí z behu všedného dňa, a preto aj naše myslenie prestáva byť všedným. Vieme, že sme iní ako ostatní. Pretože často nerozumieme sebe samým, cítime sa osamelí a akoby vydaní napospas cudzím mocnostiam. Prepadá nás strach. Ale práve to nás oslobodzuje od šablónovitosti, v ktorej sa pohybuje zdravý človek*“.[1]

---

1 DEMBICKI, L.: *Psychologie im Alltag.* Freiburg-Basel-Wien : Herderbücherei 105, Herder, 1961, s. 62. Ilustráciou tejto pravdy je príbeh W. Mitchella. Ako bývalý príslušník

Číňania prirovnávajú chorobu ku kľúču, ktorý otvára dôležité dvere poznania a skúseností. Dobrý zdravotný stav nedovoľuje človeku všetkému rozumieť. Ale choroba mu odhalí nové pravdy. Pohodlný život spôsobuje, že sa o tieto pravdy nezaujíma. Hoci má aj spirituálny rozmer (je stvorený pre Absolútno), veľmi často si zakladá na časnosti. Stavia si hniezdočko na zemi a chcel by v ňom nestarnúť, aby jeho šťastie bolo dokonalé. Choroba vrhne na jeho hniezdočko horiacu fakľu, ktorá ho zobudí z letargie a ukazuje pravý cieľ života a iné hodnoty, ktoré nikto nevezme.

2. **Hierarchia hodnôt**

V utrpení a chorobe prichádzajú na um rozličné otázky. Človek uvažuje o živote v novom svetle. Zrazu vidí, že vynakladal mnoho energie na veci, ktoré nestáli za to, a podcenil to, čo bolo naozaj dôležité a užitočné. Videl hodnotu v úspechu a zabudol vidieť úspech v pravých hodnotách. Dochádza k procesu prehodnocovania a nového usporiadania hierarchie hodnôt. Keďže veci strácajú svoju samozrejmosť, človek objavuje nové hĺbky a je nútený prijať poznané skutočnosti. V tomto zmysle má utrpenie aj *tvorivý charakter.* [2]

„Radosti" i „smútky" nepochádzajú len z biologického a psychologického prameňa, ale veľkú úlohu pritom hrajú aj postoje k životu a hodnoty, ktoré človek uprednostňuje a za ktoré je ochotný aj niečo obetovať. Pre sebeckého a konzumného človeka, ktorému ide len o to, aby čo najviac zarobil a ukázal sa vo výhodnejšej situácii ako jeho známi, znamená smútok nevýhodu a prekážku. Nakoľko je to len možné, uteká od každého smútku a ani si nevšimne, že je zo dňa na deň povrchnejším človekom. Nikdy nepríde na to, že chvíľa smútku je pokyn k zastaveniu a zamysleniu nad tým, ako prežil deň a kam vôbec kráča.

Pravdepodobne je to najťažšia možnosť, ako objavovať pravdu o sebe v nových dimenziách ľudského vzťahu k svetu a Absolútnu. Človek je nútený viac reflektovať a využívať aj svoju ľudskú neukončenosť. Tým sa utvára porozumenie dôstojnosti, založené nie na akejkoľvek sebarealizácii, ale na sebaúcte, spočívajúcej v uvedomovaní si hodnoty ľudskej bytosti, neukončenej v možnostiach, prekračujúcej každodennosť duchovným sebapresahovaním.

---

námornej pechoty v USA, vo veku štyridsaťšesť rokov, po motocyklovej nehode, pri ktorej mu zhorelo šesťdesiatpäť percent povrchu tela, statočne vydržal šestnásť operácií. Nevládal ani zodvihnúť vidličku, vytočiť telefónne číslo alebo zájsť bez pomoci do kúpeľne. Ale nikdy si nepripustil porážku. Navzdory telesným problémom sa aj oženil, získal titul magistra, pokračoval v boji za ochranu životného prostredia a prednášal. Píše: „Mal som na výber: buď budem svoju situáciu považovať za porážku, alebo za počiatočný, východzí bod...Pred ochrnutím som dokázal urobiť desaťtisíc vecí. Teraz ich je deväťtisíc. Buď sa môžem zamerať na tisíc vecí, ktoré som stratil alebo sústrediť svoju pozornosť na tých deväťtisíc, ktoré mi zostali... Ono totiž nejde o to, čo sa človeku stane, ale ide o to, ako sa s tým vysporiada." Porov. CANFIELD, J. – HANSEN, M. V.: *Slepačia polievka pre dušu.* Bratislava : Sofa, 1996, s. 269-271.

[2] JÁN PAVOL II.: Apoštolský list *Salvifici doloris* 1984. In: *Acta Apostolice Sedis,* 76, 1984, čl. 24. Ďalšie súčasti textov (rozličných žánrov) Jána Pavla II. viažuce sa na problematiku, ktorá sa spracúva v tejto štúdii, sa podrobne uvádzajú v práci FABIAN, A.: *Utrpenie má aj iný rozmer.* Prešov : VMV, 1999, 243 s.

V tomto zmysle napísal André Gide, francúzsky spisovateľ, vo svojom denníku z roku 1930 : *„ Prvá vec, ktorú vložil dobrý Boh do krvavých pazúrov bolesti, je obrátenie, čiže nový prúd nebeského svetla na osvietenie človeka“*.[3]

3. **Dozrievanie**

Hraničná životná situácia a utrpenie poskytujú človeku minimálne dve alternatívy: možnosť osobného zlyhania, alebo duchovného znovuzrodenia napriek nepriaznivej skutočnosti, možnosť prekonávania a osobnostného rastu.

K. Lorenz prirovnáva človeka ku krabovi, ktorý musí stratiť pancier, aby mohol rásť. Tým pancierom je napr. pre dospievajúceho istota, ktorú mu dáva rodina, ale aj závislosť na nej a miera podriadenosti. Zároveň sa v tomto čase stáva oveľa zraniteľnejším.[4] Analogicky môžeme chápať aj trpiaceho človeka zaskočeného závažným ochorením. Zmeny v spôsobe a kvalite života, spojené so stratou alebo ohrozením dovtedajších vzťahov, životných istôt, osobných hodnôt, perspektív a cieľov ho robia zraniteľnejším a závislejším. Obrazne povedané „pancierom“ môže byť aj predchádzajúci spôsob života, hierarchia potrieb a hodnôt, ciele, ktoré si človek stanovil.

V takej situácii sa človek podobá diamantu, ktorý je brúsený. Keby drahokam mohol rozprávať, zistili by sme, že brúsenie nie je preň príjemný proces. Ale každý drahokam musí byť vybrúsený, ak nemá zostať bezcenným. Obdivovaný je obyčajne iba výsledný produkt, pričom sa často zabúda na činnosť, ktorá ho spôsobila. Aj človeka choroba „brúsi" a to neprináša nijaký príjemný pocit. Ale cez tento proces sa dostáva k hodnotám, ktoré by nikdy predtým neobjavil.[5]

4 **Akceptácia rytmu života**

Ivan Štúr výstižne poznamenáva: „*Každý deň prichádza aj chvíľa súmraku, zvážnenia a zosmutnenia. Približujúca sa tma prebúdza v človeku úzkosť a hrozba opustenosti vyvoláva strach. Tak ako v prírodnom poriadku sa strieda svetlo s tmou, tak sa v živote každého jedinca strieda veselosť so smútkom. Je to prirodzené a potrebné. Nikto nemôže byť stále rozjarený, spokojný a usmiaty. Takému by ani nikto neveril.”* [6]

Každé obdobie života má svoj smútok. V detstve je to žiaľ za stratenou hračkou, smútok za odsťahovaným kamarátom, bolesť z neprítomnosti mamy..., to všetko miesi jadro ľudskej osobnosti a slúži na chápanie limitov túžob a prianí. Aj cez slzy sa spevňuje

---

3 GIDE, A.: *Aus den Tagebüchern 1889-1939.* Stuttgart : Deutsche Verlagsanstalt, 1961, s. 312.

4 Porov. LORENZ, K.: *Osm smrtelných hříchu.* Praha : Panorama, 1990, s. 64.

5 Mc. Millen z USA píše o tom, ako ochorela jeho dcéra, ktorá pracovala v misiách v Južnej Rodézii. Bola od rodičov vzdialená 15.000 km a dostala zdanlivo nevyliečiteľnú chorobu: infekciu mozgu a miechy. „Vtedy nám bolo s manželkou útechou Písmo sväté a Pavlove slová: ‚Nesmieme však hľadieť len na to, čo je viditeľné, ale na to, čo je neviditeľné. Lebo viditeľné je do času, ale neviditeľné je na veky.’ (2 Kor 4,17-18) Starosť nás mohla ľahko priviesť do choroby. Záležalo len na nás a na našom postoji. Naučili sme sa, že cez slzy dovidíme ďalej než cez ďalekohľad, ak do zorného poľa nášho každodenného myslenia dostaneme podstatu večných právd.“ Porov. Mc. MILLEN: *Chorobám možno vyhýbať. Lekár dokazuje podľa Písma.* B.m., b. r. [Slov. samizdatový preklad], s. 71.

6 ŠTÚR, I.: *Potrebné smútky. Seriál o duševnom zdraví.* Zdravie, 49, 1993, č. 1, s. 16.

charakter. Zmysel plaču a bolesti nie je v nej samej, ale v tom, že posúva človeka ďalej. Pomáha vyjsť zo seba a prekročiť úzke nazeranie.

Aj v dospievaní je smútok užitočný. Intenzívne sa prežíva prijatie či odmietnutie partnerta v láske. Smútok z rozchodu sa zdá neunesiteľným. Niekedy až po rokoch prichádza k pochopeniu, že tak veľmi oplakávaná sklamaná láska bola najpotrebnejším krokom ku skutočnému dozretiu. Je to totiž vždy láska, ktorá núti začať myslieť viac na druhých, a tak prelomiť kruh vlastného egoizmu.

Tým sa nechce povedať, že utrpenie a smútok treba vyhľadávať. Prichádza totiž s neúprosnou nutnosťou a možno častejšie, než je potrebné. Je zbytočné pestovať si pocit sebaľútosti a osudovej krivdy. Správny postoj k životu nespočíva v šikovnom vyhýbaní sa všetkým jeho bolestným stránkam, ani v pohŕdaní a potláčaní všetkého, čo sa nehodí do vysnívanej predstavy. Človek by sa stal čudákom, keby odmietol zúrodňujúcu úlohu utrpenia.

V súvislosti s rytmom života je potrebné vziať do úvahy aj starnutie a smrť, ktorá prináša katarziu. Človek môže tieto obdobia prijať ako dar, alebo ako prehru.

5 **Teologická reflexia**

Samo o sebe je utrpenie väčšinou nezmyselné. Keď si však človek pestuje osobný vzťah k Ježišovi, odhaľuje zmysel, ktorý sa dá proti všetkej nezmyselnosti uchopiť v dôvere. Nastupuje poznanie vierou, že i vtedy, keď je situácia bezútešná a najzúfalejšia - i vtedy je tu Boh. Možno sa s ním stretnúť nielen vo svetlých chvíľach a v radosti, ale aj v temnote, smútku a v bolesti. Utrpenie nie je žiadnym znamením božej neprítomnosti, ale práve naopak, môže sa stať miestom stretnutia s ním. Povzbudivé sú Küngove slová: «*Veriaci človek nepozná žiadnu cestu, ktorá by viedla pomimo utrpenie (obchádzať ho), ale vie o ceste, ktorou ním možno prejsť: v aktívnom nadhľade ho trpezlivo znášať a práve tým byť pripravený k boju proti utrpeniu a jeho príčinám*» [7].

Viera v Ježišovo vzkriesenie k novému životu s Bohom dáva nezmyselnému utrpeniu zmysel. Najprv tým, že vo svetle nového života z Boha sa stalo zreteľným, že Ježišova smrť predsa len nebola márna, ako aj tým, že Boh sám vo svojej očividnej neprítomnosti na Kalvárii zostal prítomný v skrytosti. Odtiaľ teda dostáva nezmyselné ľudské utrpenie a umieranie zmysel.

Viera teda neohlasuje nejakého Boha v transcendentnej diaľke, ale Boha v nepochopiteľnej dobrote blízkeho človeku. Veriť, znamená oprieť sa o Toho, ktorý sa veľkomyselne a veľkoryso v dejinách o človeka stará a pozýva k nádeji i v temnote, márnosti a nezmyselnosti. Prínosom kresťanskej soteriológie (náuka o vykúpení) je ponuka: človeku je umožnené mať účasť na Ježišovom víťazstve. Táto účasť neodstraňuje síce prítomné utrpenie celkom, ale ponára jednotlivca do novej situácie: človek prežíva jav vykúpenia.

Sadhu Sundar Singh povedal: «*Kríž nesie tých, ktorí ho nesú*»[8]. Je to vtedy, keď človeku kríž pomáha vidieť ďalej, dozrievať vo viere a úprimnejšie sa zjednocovať s Kristom. Mnohí ľudia svedčia o tom, že nikdy by sa neboli naučili toľko, keby nebolo choroby.

---

7 KÜNG H.: Boh a utrpenie. In: KUSCHEL, K.: *Teologie 20. století.* Praha : Vyšehrad, 1995, s. 325.

8 Prevzaté z: BREZINA J.: (editor), *Perly ducha. Aforizmy, sentencie, zrnká pravdy.* Trnava : Tranoscius, 1947, s. 182.

6 **Nádej zo vzkriesenia**

Pravda o vzkriesení dodáva človeku neobyčajnú silu. L. Ghiselli povedal: «*Pre toho kto verí, smrť vonia vzkriesením!*» [9] Inými slovami povedané: pre toho, kto ošetruje a orezáva strom, ten strom už vonia novým ovocím! Pre toho kto skypruje pôdu, tá pôda už vonia novou úrodou. Vďaka viere v túto pravdu človek prekračuje limity tohto sveta a môže vytušiť naplnenie prísľubov budúcnosti. Kto je schopný vytvoriť most medzi Ježišovou smrťou a zmŕtvychvstaním, ten verí v podobné premostenie vo vlastnom živote. Túto výsadu prináša veriacim ľuďom zúčastnenosť.

Motív utrpenia a oslávenia má svoju presnú evanjeliovú charakteristiku, ako vysvetľuje Ján Pavol II., ktorá sa vyznačuje vzťahom ku krížu a zmŕtvychvstaniu. «*Zmŕtvychvstanie sa stalo predovšetkým zjavením oslávenia, ktoré zodpovedá osláveniu Krista prostredníctvom kríža*» (Sd 22). Ak totiž v ľudských očiach bol kríž zničením Krista, v očiach Božích bol jeho vyvýšením. Na kríži Kristus dosiahol a ukončil plnosť svojho poslania: splniac vôľu Otca, naplnil zároveň aj seba. V slabosti ukázal svoju moc, v ponížení svoju mesiášsku veľkosť.

Zmŕtvychstanie Krista odhalilo „slávu budúceho veku“ a súčasne potvrdilo „slávu kríža“, onú slávu, ktorá je obsiahnutá v samom utrpení Krista. Tá sa mnohokrát odzrkadlila a i v súčasnosti odráža v utrpení človeka. Gerhardt povedal: «*Kto nevie znášať svoj kríž s Kristom, bude ho musieť, bez neho a vtedy mu bude ťažší*»[10]. V jednote s Kristom je človek schopný dovidieť cez kríž až k zmŕtvychvstaniu a k hodnote života v perspektíve večnosti. Kto chce niesť svoj kríž bez Krista, musí nutne počítať s absurdnosťou a nezmyslom ústiacim do ateizmu a nihilizmu.

Záver

Aj z antropologického, aj z teologického hľadiska treba teda vyvodiť záver, že ak sa na utrpenie dívame z hľadiska dozrievania človeka na ceste k zduchovneniu, potom má svoju špecifickú pozitívnu hodnotu a tvorivý charakter.

---

9 Prevzaté z BIANCHI E.: Perché si soffre? In: *Servire,* roč. 46, 1993, č. 4, s. 3.

10 Prevzaté z: BREZINA J.: *Perly ducha,* s. 182.